

Egidijus BALANDIS

Lietuvių sporto draugija „Viltis“ (1928–1931)

Reikšminiai žodžiai: *sportas ir politika, sporto klubai, socialdemokratai, komunistai, kasdienybė.*

Įvadas

Iš pirmo žvilgsnio rašyti sporto klubo istoriją gali pasirodyti neįdomu, o pamačius pavadinimą gali kilti mintis, kad tyrimas žurnalistinis ir daugiausiai dėmesio bus skiriama sporto rezultatams, – tai dažniausiai ir daroma rašant Lietuvos sporto istoriją. Tokia mintis yra klaidinga, ypač kalbant apie ankstesnius Lietuvos sporto klubus, kurių veiklos analizė gali pateikti įvairiausios medžiagos ir prisidėti prie platesnių kasdienybės, pilietinės visuomenės raidos, mentaliteto ir idėjų istorijos tyrimų.

To meto klubai, priešingai nei dabar, nesiekė vien sporto rezultatų ir uždarbio. Dažnai sporto organizacijos užsiėmė kur kas platesne veikla, neretai atstovavo ar buvo priemonė pasiekti vienos ar kitos ideologijos tikslams (Lietuvos istorijoje žinomi garsūs klubai – sionistinis *Makabi*, krikščioniškoji Lietuvos gimnastikos ir sporto federacija ir t. t.), po jų buveinių stogais ne tik sportuota. Vienas tokių klubų buvo ir sporto draugija *Viltis*.

Kodėl socialdemokratai kūrė tokio pobūdžio organizaciją? Kas joje buvo kasdien veikiamas? Kokias emocijas jos nariams teikė buvimas bendraklubių apsupty? Kas ir kokie buvo jos nariai? Kodėl ji buvo uždaryta?

Tai – toli gražu ne visi probleminiai klausimai, kuriuos būtų galima kelti mikroistoriniame tyrime, kurio tikslas – per šią mikroistorijos prieigą atskleisti Lietuvių sporto draugijos *Viltis* istoriją, orientuojantis į jos narius, dažniausiai paprastus žmones, jų veiklą, kasdienybę, išgyvenimus, pažiūras. Tikslui pasiekti išsikelti keli uždaviniai:

- 1) pristatyti klubo įkūrimą, veiklą, kasdienybę;
- 2) išsiaiškinti, kas buvo šios draugijos nariai, koks buvo jų amžius, užsiėmimas, kuo jie buvo pasižymėję už klubo ribų;

3) atskleisti klubo uždarymo bylą (komunistų bandymus perimti vadovavimą, šių bandymų rezultatus ir draugijos likimą).

Darbo chronologinės ribos sutampa su klubo veiklos pradžia ir pabaiga (1928–1931 m.), tačiau reikia pabrėžti, kad šaltinių būklė vertė susitelkti ties 1930–1931 metais.

Tekste naudotus šaltinius reikėtų skirstyti į tris dalis:

1) Archyviniai šaltiniai. Tai – Lietuvos valstybės centriniame archyve saugomi daugiausia tuometinės Kriminalinės policijos (vėliau – Valstybės saugumo departamento) (f. 378), Kriminalinės policijos VI rajono (vėliau – Valstybės saugumo departamento Kauno apygardos) (f. 438) bei Kauno miesto ir apskrities viršininko (f. 402) fondai. Jų duomenys itin pravartūs, vertinti nagrinėjant bene kiekvieną klubo gyvavimo sritį.

2) To meto periodinė spauda. Remtasi leidiniais: *Iliustruotasis sportas*, *Mūsų sportas*, *Socialdemokratas*, *Žiežirba* bei komunistiniais – *Darbininkų jaunimas* ir *Priekalas*.

3) Atsiminimai. Jie itin pasitarnavo atskleidžiant klubo kasdienybę. Paminėtini Juozo Baltušio¹, Antano Venclovos², taip pat įvairių veikėjų rašytų atsiminimų apie Petrą Cvirką rinkinys³. Tiesa, reikia pabrėžti, kad jie rašyti sovietmečiu, be to, jau praėjus nemažai laiko nuo aptariamų įvykių.

Iš istoriografijos paminėtini Leono Gudaičio tekstai apie *Trečią frontą*⁴ (juose yra ir nedidelės apimties Valio Drazdausko atsiminimų publikacija), Praną Morkūną, pravertę ne tik siekiant geriau suprasti klubo uždarymo kontekstą, bet ir pateikę keletą vertingų nuorodų. Panašią funkciją atliko ir Mindaugo Tamošaičio⁵ monografija. Nors ir ideologizuotai, bet apie *Vilties* istoriją savo tekstuose sovietmečiu rašė ir Paulius Beresnevičius⁶, ši tema paliesta ir Vytauto Galinio literatūros istorijai skirtame tekste⁷ bei Genovaitės Raudeliūnienės⁸, Aldonos Gaigalaitės⁹, Česlovo Mančinsko¹⁰ straipsniuose.

¹ J. Baltušis, Raštai, t. 8, *Su kuo valgyta druska*, 2 d., Vilnius, 1983.

² A. Venclova, *Jaunystės atrodymas*, Vilnius, 1966.

³ *Atsiminimai apie Petrą Cvirką* / Sud. A. Mickienė, Vilnius, 1969.

⁴ L. Gudaitis, Trečio fronto agonija: paskutinio numerio paieškos, *Noriu klysti: atosūkiai į XX amžiaus spaudą*, Vilnius, 2011, p. 50–98; L. Gudaitis, Keistuolio likimas // P. Morkūnas, *Dainuoja degeneratas: dadaistiški, imażinistiniai eilėraščiai*, Kaunas 1993.

⁵ M. Tamošaitis, *Didysis apakimas: Lietuvių rašytojų kairėjimas 4-ajame XX a. dešimtmetyje*, Vilnius, 2010.

⁶ P. Beresnevičius, *Legali komunistų veikla Lietuvoje 1920–1940 metais*, Vilnius, 1983.

⁷ V. Galinis, Demokratinės antifasistinės literatūros raida // K. Korsakas, B. Pranskus (red.), *Lietuvių literatūros istorija*, t. 8, 2 d., Vilnius, 1965, p. 177–233.

⁸ G. Raudeliūnienė, Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjungos „Žiežirba“ veikla 1922–1936 m., *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija*, 1977, t. 1, p. 87–97.

⁹ A. Gaigalaitė, Niūriais fašistinės diktatūros metais (1930–1934), *Lietuvos komjaunimas*, Vilnius, 1962, p. 144–145.

¹⁰ V. Mančinskas, „Aurora“ Kaune, *Nemunas*, 1978, Nr. 7, p. 28–29.

J. W. Loy'aus, B. D. McPhersono ir G. Kenyono darbas *Sport and Social Systems* pagelbėjo suvokti darbininkiško sporto sociologinę prasmę¹¹.

Lietuvių sporto draugijos „Viltis“ įkūrimas ir veikla

Dar XIX a. Europoje ėmė kurtis darbininkų sporto organizacijos. 1978 m. JAV pasirodžiusios knygos *Sport and Social Systems* autoriai tokių organizacijų radimąsi aptarė kaip socialinės integracijos formą. Remdamiesi kitų mokslininkų darbuose pateiktais pavyzdžiais jie parodė, kad sporto klubuose individai bendrauja su kitais tos pačios klasės žmonėmis, – dėl to lengviau socializuojamos normos ir vertybės, keliamas klasinis sąmoningumas¹². Pastebėta ir tai, kad, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje futbolas netgi aštrino socialinių klasių konfliktą¹³. Šiame kontekste galima lengviau suprasti ir Lietuvos socialdemokratų norą kurti atskirą nuo oponentų sporto sąjūdį, – tai leistų kelti tiek socialinę, tiek ideologinę savimonę (ne tik sportininkams bendraujant tarpusavyje, bet galbūt ir išnaudojant susirinkimus kaip puikią terpę propagandai), atsiriboti nuo kituose klubuose galinčios grėsti kitų sluoksnių įtakos, kita vertus, pritaikyti sportą darbininkų veiklos formų nulemtiems fiziniams poreikiams.

Šiuo požiūriu pasvarstymų socialdemokratinės krypties lietuvių leidiniuose (pavyzdžiui, *Socialdemokratas*, Lietuvos socialdemokratinio jaunimo sąjungos *Žiežirba*, Lietuvos universiteto studentų socialistinės draugijos *Žaizdras*) randame nuo 3 dešimtmečio I pusės¹⁴. Juose nuolat dėstyta būtinybė kurti atskirą nuo, anot jų, buržuazinio sporto sąjūdį, kurio organizacijos „stengiasi su sporto pagalba patraukti prie savęs darbininkų jaunimą, kad jį „užbovijus“ ir atitraukus nuo klasinio susipratimo ir socialistinės kovos...“¹⁵. Darbininkiškas sportas turįs visai kitą prasmę, esąs viena iš kovos prieš kapitalistinį pasaulį, fašistus ir komunistus (net ir kasdieniame gyvenime) priemonių. Darbininkai esą sportuoja ne tam, kad „nuobodžiaujantiems turčiams sudarytų zobovą, ne tam, kad iš savo

¹¹ J. W. Loy, B. D. McPherson, G. Kenyon, *Sport and Social Systems: A Guide to the Analysis, Problems, and Literature*, 1978, Reading, Massachusetts.

¹² Ten pat, p. 348.

¹³ Ten pat, p. 349.

¹⁴ Tokių svarstymų pavyzdžiai: Pirmosios Žiežirbininkų Konferencijos priimtosi rezoliucijos, *Žiežirba*, 1924, Nr. 2, p. 3; J. Žinis, Sporto reikšmė, *Žiežirba*, 1924, Nr. 2, p. 11; A. Jakubėnas, Klasių kova ir kūno kultūra, *Žiežirba*, 1926, Nr. 3, p. 9–11; Darbininkų jaunimo judėjimas ir sportas, *Žiežirba*, 1924, Nr. 10–11, p. 27; Em. Pušinis, Darbininkų sportas, *Žiežirba*, 1925, Nr. 5, p. 10; Darbo žmonių sportas, *Socialdemokratas*, 1929, Nr. 15, p. 4–5; Darbininkų sporto reikalai, *Socialdemokratas*, 1930, Nr. 18, p. 2; Tė, Darbininkai ir fizinė kultūra, *Socialdemokratas*, 1930, Nr. 32, p. 2.

¹⁵ J. Žinis, Sporto reikšmė, *Žiežirba*, 1924, Nr. 2, p. 11.

tarpo išugdytų vieną kitą mikluolį, kuris cirkiškais numeriais stebintų žiūrovą, kententų jo pakrikusius nervus. Jie siekia, kad visi darbininkiškos visuomenės nariai, užuot kortavę, girtuokliavę ar tuščiai laiką leidę, besportuodami sveikėtų, tvirtėtų, grožėtų (...) tam, kad per sportą įgytų daugiau drąsos, drausmės, draugiškumo ir pasitikėjimo bendromis pajėgomis – kad per tai dar sėkmingiau kovojus dėl darbininkiškos visuomenės ir bendrai visos kultūringos, turtus gaminančios žmonijos geresnės šiandieninės buities ir dėl šviesios žmonijos ateities¹⁶.

Žiezirba 1923 m. nutarė ieškoti tarptautinių ryšių su užsienio (Vokietijos, Latvijos, Estijos) darbininkų sporto organizacijomis, taip pat su Darbo sporto internacionalo (angl. *Socialist Workers' Sport International*, toliau – SWSI) biuru¹⁷. Pastarasis buvo sukurtas 1920 m. Liucernoje ir vienijo įvairių šalių darbininkų sporto organizacijas (pvz., Britų darbininkų sporto asociaciją, Lenkijos darbininkų sporto federaciją, veikiamą Lenkijos socialistų partijos, ir t. t.). Organizacija (kaip atsvarą „buržuazinėms“) rengė savas olimpiadas (įvyko vasaros olimpinės žaidynės Frankfurte prie Maino, Vienoje, Antverpene, žiemos – Miurcušlage (*Mürzzuschlag*)). Organizacija siekė, kad būtų nutraukti darbininkų sporto ryšiai su „buržuazinėmis“ sporto organizacijomis. Kaip atsvarą šiai organizacijai, *Kominternas* 1921 m. įsteigė *Sportinterną* ir paskatino šioki toki skilimą.

Ryšiai galėjo būti užmegzti. Yra duomenų, rodančių, kad 1931 m. 5 171 šios organizacijos narys buvo iš Lietuvos (mažai, palyginti su daugiau kaip milijonu vokiečių, beveik 300 000 austrų, 200 000 čekų, 30 000 suomių)¹⁸. Tiksliai nežinant ir neatlikus konkrečių tyrimų, sunku pasakyti, kiek prie to prisidėjo *Žiezirba*, artima jiems *Viltis*, kiek – kitos organizacijos. Dalis jų galėjo būti ir SWSI nariai, nes kitas klubas, galėjęs masiškai padidinti Lietuvos atstovų skaičių – žydu sionistų socialistų partijos kuruojama *Hakoach* (jos narys G. Epšteinas 1928 m. vyko į internacionalo gimnastikos ir sporto kursų¹⁹, o klubo valdybos narys Eljahu Valdbergas, tiesa, greičiau kaip sionistų socialistų partijos atstovas, kartu su *Vilties* atstovu Petru Armaliu ir LSDP lyderiais – į Socialistinio darbo internacionalo kongresą²⁰) – vargu ar galėjo turėti tiek narių. Tačiau įtarimų kelia tai, kad straipsnio *Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of the Red Sport International, 1921-1937* autorius A. Gounot lentelėje, kurioje pateikti duomenys apie atskirų šalių sportininkų skaičių SWSI, nemini Latvijos, kurios darbininkų sporto sąjūdis buvo toliau pažengęs. Jei A. Gounot tiesiog neskyrė Lietuvos nuo Latvijos, šie pasvarstymai netektų prasmės.

1928 m. vasario 28 d. mokiniai Juozas Markauskas, Antanas Udrėnas, Kazys Kavoliūnas, studentas Petras Limba, amatininkas Stasys Astrauskas

¹⁶ Darbininkų sporto reikalai, *Socialdemokratas*, 1930, Nr. 18, p. 2.

¹⁷ Padirbės, Darbininkų Sporto Sąjunga, *Sportas*, 1924, Nr. 8–9, p. 66–67.

¹⁸ A. Gounot, Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of the Red Sport International, 1921-1937, *Journal of Sport History*, 2001, Nr. 1, p. 24.

¹⁹ Soc. darbininkų sporto internacionalo kursai gimnastikai ir sportui, *Socialdemokratas*, 1928, Nr. 37, p. 3.

²⁰ Šimtai tūkstančių darbininkų raudonojoje Vienoje, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 30, p. 1.

paprašė Kauno miesto ir apskrities viršininko įregistruoti draugijos *Viltis* įstatas²¹. Draugijos oficialiai deklaruotas tikslas buvo „kūno ir dvasios kultūros ugdymas“. Draugija planavo rengti rungtynes, paskaitas, susirinkimus, vakarus, steigti bibliotekas. Nutarta, kad klubo spalvos turi būti žalia ir juoda²². Draugija įregistruota balandžio 26 d.²³ Pradžioje valdybos būstinė buvo Ukmergės g. (dabar Savanorių pr.) 53a, 1930 m. perkelta į Kalnų g. 28, K. Donelaičio g. 53, 1931 m. – S. Daukanto g. 12-9, galiausiai – į E. Ožeškienės g. 21-2²⁴.

Draugija dalyvavo sporto gyvenime. 1929 m. ji buvo priimta į tuo metu Lietuvos klubų veiklą koordinavusią visuomeninę organizaciją – Lietuvos sporto lygą (LSL)²⁵, ledo ritulio čempionato Kauno divizione užėmė garbingą antrąją vietą²⁶, dalyvavo žemesniojo lygmens futbolo pirmenybėse²⁷. 1931 m., tuo metu dar žiežirbininkas ir socialdemokratas, Juozas Mozelis buvo paskirtas į LSL žiemos sporto, žaizdrininkas Pranas Šveikauskas – į sunkiosios atletikos, Sapranavičius (atrodo, Vladas) – į žaidimų komitetą²⁸. Siekdami užmegzti ryšius su Latvijos darbininkų Sporto ir sargų organizacija (lat. Strādnieku sports un sargs), viltininkai kvietėsi šios organizacijos sportininkus į įvairias rungtynes²⁹, kitokių renginius³⁰, siekė, kad kursus vestų labiau patyrę kaimyninės šalies instruktoriai³¹.

1930–1931 m. LSDP ima skirti vis daugiau dėmesio šiai organizacijai. 1930 m. saugumo agentai stebėjo organizacijos suaktyvėjimą. Viename pranešime pažymėta:

Socialdemokratų jau keletą metų kaip suorganizuota jaunimo sąjunga „Viltis“ buvo nustojusi veikti, bet tik šiais metais susirūpino atgaivinti jos veikimą. Šios sąjungos tikslas vienyti per sportą jaunimą ir auklėti – priruošti soc[ial]. demokratų ideologijos darbininkus, panašiai, kaip Latvijos darbininkų sporto organizacijoje. Šiai sąjungai vadovauja socialdemokratai Strolė (Bronius Strolys, – E. B.), Devenytė (Olga Devenytė, – E. B.), Mozelis (Juozas, – E. B.), Kraujalis (Petras Kraujalis, – E. B.) ir dar vienas, kurio pavardė nežinoma.³²

²¹ 1928 02 28, Steigėjų prašymas Kauno miesto ir apskrities viršininkui, LCVA, f. 402, a. 4, b. 567, l. 1.

²² Lietuvių sporto draugijos „Viltis“ įstatai, LCVA, f. 402, a. 4, b. 567.

²³ P. Beresnevičius, *Legali komunistų veikla Lietuvoje 1920–1940 metais*, Vilnius, 1983, p. 121.

²⁴ LCVA, f. 402, a. 4, b. 567, l. 4–12, žr. draugijos pranešimus Kauno miesto ir apskrities viršininkui apie įvykusius pokyčius klubo valdybos sudėtyje.

²⁵ Rep., Lietuvos Sporto Lygoje, *Iliustruotasis sportas*, 1929, Nr. 1, p. 7.

²⁶ Mūsų žiemos sportas, *Iliustruotasis sportas*, 1929, Nr. 1, p. 2.

²⁷ 1929 m. Kauno Futbolo Apygardos pirmenybių I rato tvarkaraštis, *Iliustruotasis sportas*, 1929, Nr. 8.

²⁸ Sudaryti atskirų sporto šakų komitetai, *Mūsų sportas*, 1931, Nr. 5, p. 3.

²⁹ Pavyzdžiui, vienos pirmųjų tarptautinių ledo ritulio rungtynių Lietuvos istorijoje 1930 m. pradžioje – žr. Latvų S.S.S. hockey komanda Kaune, *Mūsų sportas*, 1930, Nr. 1, p. 1, futbolo – žr. pranešimą: Kėlinys, Latvijos SSS–Kauno „Viltis“ 5:1 (2:1), *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 33, p. 1.

³⁰ 1930 06 11, Bendradarbio „Ginklaičio“ Agentūrinis pranešimas, LCVA, f. 438, a. 1, b. 2178, l. 34.

³¹ Steigiami sporto kursai, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 28, p. 2.

³² 1930 04 09, Bendradarbio „Petrausko“ V Agentūrinis pranešimas, LCVA, f. 438, a. 1,

Socialdemokrate šios draugijos naujienos pradamos skelbti šalia pačios partijos, *Žiezirbos*, *Žaizdro* naujienų. 1931 m. *Vilties* atstovas Stasys Damulis dalyvavo *Žiezirbos* skyrių atstovų suvažiavime, kuriame išreiškė nuostatą, kad „Darbininkas turi būti tiek dvasia, tiek kūnu patvarus. Tik tada jis atlaikys darbininkiškas pozicijas. Sporto D-jos „Viltis“ siekimai yra artimi „Žiezirbos“ siekimams“³³. Tame pačiame LSDP laikraštyje imta reklamuoti šio klubo renginius, skaitytojams teigta, kad stoti į jį – darbininkų jaunimo pareiga³⁴.

Tačiau organizacijos veikla toli gražu neapsiribojo sportu. Ji rengė gegužines Kačerginėje ir kitur, kuriose daugiausia dalyvaudavo Kauno darbininkai³⁵, taip pat paskaitas (pavyzdžiui, žymaus socialdemokrato, gydytojo dr. Antano Garmaus paskaita *Sportas – sveikatos šaltinis*³⁶). 1931 m. pavasarį *Viltis* organizavo VDU studentų teatro draugijos *Stedra* (kurio bent du nariai – Juozas Grybauskas ir Pulgis Andriušis – priklausė *Vilčiai*) vaidinimą, apie kurį *Socialdemokrate* buvo rašoma:

*Vaidinimas originališkas, Lietuvos platesnei visuomenei naujiena. Gan vykusiai pajaukti ligonių kasų kai kurie daktarai, jų gydymo metodai ir t. t. Apskritai, vaidinta įdomiai. Visi vaidintojai savo roles atliko sąmojingai, lengvai, be užsibrėžto dirbtinumo, ypatingai vaidinę tarnaitės ir gydytojo roles.*³⁷

Klubas itin suaktyvėjo 1931 m. Išlikę įvairūs saugumo agentūros pranešimai leidžia susidaryti šioji tokį išpūdį apie klubo veiklą bei susirinkimus. 1931 m. lapkritį klubo pirmininkas J. Mozelis gyrešis, kad klubas yra vienas geriausių Lietuvoje, nes turįs net 13 sekcijų (šachmatų, stalo teniso, literatūros, muzikos, atletikos, spaudos ir kt.), mokoma lietuvių, rusų, esperanto kalbų. Pranas Morkūnas džiaugėsis, kad biblioteka jau turinti 400 knygų, o klubo nariai tuo gana aktyviai naudojami³⁸. Ir nors kažin ar galima tvirtai tikėti šiais duomenimis, tačiau klubo gyvybingumą ir dalį šios informacijos patvirtina kiti šaltiniai.

Gaila, bet iš darbščiųjų viltininkų sienlaikraščio *Jaunas proletaras* telikusios kelios nuotraukos, padarytos, matyt, per kratą *Vilties* klube. Gana nemažas laikraštis sutalpintas į dvi nedideles nuotraukas, todėl neįmanoma įskaityti tekstų, tačiau galima įžvelgti antraštes ir šūkius. Pavadinimą *Jaunas proletaras* lydi šūkis „Visų šalių proletarai vienykitės!“, antraštės: „Draugai nepasiduokim“, „Kas tai

b. 2178, l. 17.

³³ A. Daunys, III-sis Lietuvos Socialdemokratinio Jaunimo Sąjungos „Žiezirba“ skyrių suvažiavimas, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 27, p. 1.

³⁴ Ten pat, p. 5.

³⁵ Kelių renginių trumpi aprašymai: „Viltininkų“ gegužinė, *Socialdemokratas*, 1930, Nr. 32, p. 4; „Vilties“ gegužinė, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 30, p. 6.

³⁶ Sporto drg. „Viltis“, *Socialdemokratas*, 1930, Nr. 41, p. 4.

³⁷ „Vilties“ vakaras – spektaklis, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 19, p. 3.

³⁸ 1931 11 30, Agento „Tolivardžio“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 5; 1931 11 23, Milčiaus raportas Kriminalinės policijos VI rajono viršininkui, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 19–20.

savišalpa“, „Mes turim būti klasiniai suspratę darbininkai. Mes turim būti disciplinuoti sportininkai“, „Taip kovoja darbininkai už savo reikalus“. Skelbti ir *Vilties* sporto rezultatai (rungtynių su *KSK Kultus* aprašymas)³⁹.

Spalvingesnių gyvenimo aprašymų duoda vėlyvesniojo draugijos gyvavimo laikotarpio liudinininkų atsiminimai. Vienais išsamesnių ir margesnių šiuo požūriū laikytini rašytojo Juozo Baltušio (tuomet pasirašiusio tikroju savo vardu – Albertas Juozėnas) memuarai, kurių kelis puslapius jis skyrė *Vilties* draugijai, į kurią įstojo, būstinę perkėlus į E. Ožėškienės g., t. y. greičiausiai jau po 1931 m. birželio. Iškart jam į akis krito tai, kad sportas klube *tarsi dėl akių*. Štai kokius įspūdžius jis patyrė pirmą dieną apsilankęs klube:

Atskirame kambaryje, bene erdviausiame, du žaidė stalo tenisą, kiti apstoję žiūrėjo ir patarinėjo, kaip reikia žaisti. Kituose kambariuose – vis kitokie jauni vyrai ir merginos. Daugelį pažinojau iš matymo, kai kuriuos ir iš arčiau. Buvo tai Tilmanso fabrikų metalistai, „Varpo“ spaustuovės mašinistai, „Raidės“ linotipininkai, „Kemberio ir Ko“ lentpjūvių darbininkai, Nemuno laivų uosto krovikai... Visi judrus, triukšmingi, pilnais dantimis juoko. Kas kambarys – vis kas nors ką nors daro, veikia, aiškina, organizuoja. Iš vieno tokių kambarių girdėti riksmas: tenai išbando visiškai dar žalius balsus proletariniam chorui, kurio dar nėra, bet kuris būtina bus. Kitame kambaryje literatūros kritikas, apskritai literatūros žmogus, Valys Drazdauskas susodino aplink save jaunuosius, būsims ir labai daug žadančius rašytojus, kurie, beje, niekad vėliau neišpildė savo žadėjimų. Bet Valys Drazdauskas, matyt, nežinojo šito, kaip nežinojau ir aš pats, tad atidžiai klausėsi skaitančių savo rankraščius, paskui aiškino, dėstė literatūros teorijas, tarp jų ir tą, kad literatūra savo prigimtimi yra griaujamoji, o ne kuriamoji jėga; tokia ji pasidarys, kai bus sugriautas kapitalizmas, ateis laisvės, demokratijos, lygybės ir brolybės laikai. Trečiame kambaryje darbavosi tuomet dar labai jauni, bet jau gerai žinomi aktoriai Ona Juodytė ir Mečys Chadaravičius, surinkę savo būrelį (...) O kiek didesniame kambaryje keletas vyrų, pasikloję ant stalo didelius popieriaus lakštus, mėgina padaryti iš jų sieninį laikraštį „Jaunasis proletaras“ (...) Redaktoriai dirba net liežuvius iškišę, taip jie skuba. O prie jų dailininkai Domicėlė ir Petras Tarabildai. Šypsosi, rodo, kur ką klijuoti, kokias vinjetes išvedžioti, kad gražiau, įsimenčiau būtų. O čia ir Petras Cvirka atnešė straipsnį sieniniam, ką tik parašęs jį gretimame kambaryje (...) Atėjo ir Antanas Venclova, ir Jonas Šimkus, o su jais ir Bronys Raila, gražus jaunas vyrukas (...) O po visus kambarius vaikštinėjo dailininkas Stepas Žukas, liesas, šviesių retokų plaukų, visuomet primerktomis akimis, ilgais krumplėtais pirštais žmogus. Niekur jis nesukbėjo, lyg ir apsnūds buvo, o matė viską, girdėjo ir pačiu laiku pataisydavo kas ne taip. Ir visi klausė jo be mažiausių prieštaravimų, tarytum jis, ir tiksliai jis, būtų buvęs pats vyriausias, tiesiog klubo šeimnininkas ir galva.⁴⁰

Po šio vakaro Juozą Baltušį apėmusi euforija, į Žaliakalnį jis sakėsi kilęs ne kojomis, o *stačiai sparnais*. Išties tokia jauki atmosfera klube galėjo užburti ne vieną. Po darbų studentai, darbininkai turiningai leido laiką su jau iš anksčiau,

³⁹ Sienlaikraščio „Jaunas Proletaras“ nuotraukos, LCVA, f. 378, a. 3, b. 433, l. 4–5.

⁴⁰ J. Baltušis, *Su kuo valgyta druska*, 2 d., *Raštai*, t. 8, Vilnius, 1983, p. 250–252.

savo darboviečių ir draugijų, pažįstamais ir nepažįstamais. Tai buvo palanki terpė brandinti darbininkų, kairiųjų pažiūrų inteligentų vienybei, solidarumo jausmui. Panašiomis emocijomis persmelkti ir Antano Venclovos, 1931 m. rudenį į klubą įsitraukusio rašytojo, atsiminimai. Jis taip pat nesureikšmino sporto organizacijos veiklos:

Vakarais iš įvairių Kauno fabrikų ir įmonių čia ėmė rinktis daugiausia darbininkiška jaunuomenė. Ją traukė daugelis dalykų – choras, kur buvo galima mokytis revoliucinių dainų, sporto rateliai, šachmatai, skaitykla, biblioteka. Bibliotekoje rasdavai ne tik poezijos ir prozos klasikus lietuvių ir rusų kalbomis, bet ir nemažą marksistinės literatūros (...). Vakare niekur nebesinorėjo eiti, su niekuo nesinorėjo susitikinėti – skubėjome į savo „Viltį“. Čia mus apsupdavo draugystės ir jaunystės atmosfera. Būdavome tarp žmonių, kurie svajojo apie naują gyvenimą, apie socializmą ir stengėsi tą gyvenimą giliau suprasti.⁴¹

Skubantiems į „savo „Viltį“ (po to ir pačiame klube) jos nariams galvoje turėjo skambėti P. Cvirkos žodžiai, kurie ilgam išliko kai kurių bendrąklubių atmintyje. Vieną tokių J. Baltušis užrašė:

*Mes turim augti.
Mes turim kilti.
Mes turim eiti visi į „Viltį“.
Visi į „Viltį“!⁴²*

Įvairių atsiminimų autoriams įstrigo ir dar vienas P. Cvirkos kūrinys *Sutikau, pamačiau ją per mitingą* – tiek minėtam J. Baltušiiui, tiek A. Venclovai, tiek V. Drazdauskui⁴³, tiek nei atsiminimuose, nei saugumo bylose šiame kontekste niekur nepastebimam Justui Paleckiui (gal prisijungdavęs tik viešų renginių metu, taip ir netapęs nariu?)⁴⁴. Dainą dainuodavo choras. Po bene paskutiniojo *Vilties* vakarėlio kvosta Veronika Podėnaitė pasakojo, kad šios (taip pat kitos, pavyzdžiui, Salomėjos Nėries *Kraugerių armija, juoda balta*) dainos žodžius jai davęs „nepažįstamas vaikinąs“ (kas žino, gal pats P. Cvirka?), o jai skambant salėje buvę apie šimtą žmonių⁴⁵. Toks dainos tekstas išliko Antano Venclovos atsiminimuose:

*Sutikau, pamačiau ją per mitingą,
Kada ėjom garve dieną lytingą,
O paskui pamačiau aš iš arti ją,
Kada Stasė įstojo į partiją.*

⁴¹ A. Venclova, *Jaunystės atradimas*, Vilnius, 1966, p. 242–244.

⁴² J. Baltušis, *Su kuo valgyta druska...*, p. 252.

⁴³ V. Drazdauskas, *Atsiminimai* // L. Gudaitis, *Noriu klysti: atosūkiai į XX amžiaus spaudą*, Vilnius, 2011, p. 91.

⁴⁴ J. Paleckis, *Tokie rašytojai nemiršta*, *Atsiminimai* apie Petrą Cvirką, Vilnius, 1969, p. 496.

⁴⁵ 1931 12 17, Veronikos Podėnaitės kvotos protokolas, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 69–70.

*Versk, griauk, kas supuvo,
Naują kursime Lietuva,
Traktoriais išarsim
Ateitį jos garsią!*

*Ir ne kartą, ne du mudu ėjom greta,
Atsiminę streikus ir kai buvo krata.
Kovai kilus, minioj mudu žengsim dviese,
Pasikeisim žiedais barikadose!⁴⁶*

Draugijos nariai

Iš 1931 m. saugumo byloje apie šią organizaciją esančio sąrašo galima matyti, kad jai priklausė 325 sportininkai⁴⁷, nors realus skaičius vienu ar kitu metu galėjo būti kiek didesnis ar mažesnis – sąrašė nėra kai kurių veikėjų, kurie buvo sulaukyti (pavyzdžiui, Karolis Gečys), įkalinti ar net buvo valdybos nariai. Taip pat sąrašė įvardyta ir dalis atsiribojusių nuo klubo veiklos, rugsėjo 13 d. organizacijai suskilus. Yra informacijos, kad narių galėję būti iki 500⁴⁸. Kas gi jie buvo?

Visų pirma, norėtusi atitrūkti nuo jų partinės ir idejinės priklausomybės ir šiek tiek panagrinėti minėtą narių sąrašą, kuriame nurodomi ir narių gimimo metai bei užsiėmimas. Žinoma, reikia turėti galvoje, kad sąrašas sudarytas 1931 m. rudenį, todėl neatspindi viso draugijos egzistavimo laiko. Suskirsčius į amžiaus grupes aiškėja, kad daugiausiai draugijoje buvo 1910–1914 m. gimusių jaunuolių (146, t. y. ~45 proc.), nemažai ir 1905–1909 m. kartos narių – 100 (~30,1 proc.). Apskritai 16/17–26/27 metų amžiaus jaunimas sudarė tris ketvirčius visų narių, kurių amžius svyravo nuo 11/12 metų (kirpėja Malvina Bagdonavičiūtė, g. 1919 m., ir siuvėja Renia Šimonaitytė [gal jos buvo mokinės?]) iki 44–45 metų (darbininkas Edvardas Milašius, g. 1886 m.). Draugijai priklausė 263 (kiek daugiau nei 80 proc.) vyrai ir vos 62 moterys.

Viltyje būrėsi daug spaudos darbuotojų, šaltkalvių, kitų profesijų darbininkų, nekvalifikuotų juodadarbių, o šalia jų – nemažai mokinių ir studentų. Įdomu, kad siuvėjų (23) būta daugiau nei šaltkalvių, batsiuvių ir tarnautojų. Galimas dalykas, kad siuvėjai visus pralenkė 1931 m. II puseje, kai, komunistuojantiems elementams išstūmus socialdemokratų, mezgėsi glaudūs klubo ir siuvėjų profsąjungos *Adata* santykiai. Lapkričio 22 d. *Vilties* narių susirinkime, saugumo žiniomis, „pastebėta dalyvaujant daug žinomų komunistų iš tarnautojų sąjungos

⁴⁶ A. Venclova, *Jaunystės...*, p. 582.

⁴⁷ Organizacijos „Viltis“ narių sąrašas, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 57–66.

⁴⁸ 1931 11 30, Bendradarbio „Tolivardžio“ pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 5; H., „Vilties“ susirinkimas, *Mūsų sportas*, 1931, Nr. 26, p. 3.

ir „Adatos“ profsąjungos⁴⁹. Minėta *Vilties* vakarėlio dalyvė Veronika Podėnaitė kvočiama aiškino, kad bilietą į susirinkimą nusipirko *Adatos* profsąjungos būstinėje⁵⁰. Pavyko aptikti duomenų, kad klubo narių sąrašė esanti Chana Levinaitė dar 1929 m. liepos 30 d. buvo sulaikyta *Adatos* būstinėje (Nemuno g. 6) kartu su 25 dalyviais, įtariamais komunistine veikla. Kriminalinės policijos I skyriaus viršininkas nutarė kvotą drauge su sulaikytaisiais perduoti Kauno karo komendantui ir prašė nubausti visus sulaikytuosius už nelegalų susirinkimą, o tuos, kurie jau anksčiau registruoti Kriminalinės policijos – bausti visu griežtumu, tarp jų ir Ch. Levinaitę⁵¹. Pastaroji kalėjo du mėnesius⁵². Šiai nedidutei, 1,49 m ūgio iš Žaslių kilusiai žydaitei siuvėjai, tuo metu gyvenusiai Jonavos gatvėje, Kaune⁵³, tokia bausmė nebuvo vienintelė problema su teisėsauga. Siuvėją nuolatos sekę saugumo agentai perdavinėjo informaciją apie jos dalyvavimą komjaunimo kuopelių susirinkimuose⁵⁴, jos kaip ryšininkės tarp skirtingų Komunistų partijos rajonų komitetų veiklą⁵⁵, tarpininkavimą siuntinėjant komunistinę literatūrą į įvairias provincijos vietas⁵⁶ ar jos būtą lankančius neaiškius asmenis⁵⁷.

Kaip matyti iš narių sąrašė minimų pavardžių, ji nebuvo vienintelė žydė *Viltyje*. Tačiau, regis, etniniai nesutarimai klube greitai buvo užgniaužiami. Lapkričio 22 d. vykusio *Vilties* narių susirinkimo metu vienas narys, greičiausiai Stasys Judickas, 1910 m. gimęs stalius, skundėsi, „kad organizacijoje dalyvauna žydai, o statute pasakyta, kad yra lietuviška sporto sąjunga“⁵⁸. Netrukus jis ir dar vienas nenurodytas asmuo, reikalavę pašalinti žydus, patys buvo išmesti iš klubo⁵⁹.

Draugija *Viltis* buvo artima LSDP bei su ja susijusioms jaunimo organizacijoms *Žiezėriba* ir *Žaizdras*. Dalies viltininkų pavardės aptinkamos įvairiose, su jiemis giminingų organizacijų veikla susijusiose bylose. Du nariai galėjo vieną dieną susitikti, pavyzdžiui, *Žaizdro* draugijoje, kitą – *Vilties* klube. Pavyzdžiui, viltininkė, 1930 m. buvusi valdybos narė⁶⁰, Olga Devenytė tais pačiais 1930 m. drauge su

⁴⁹ 1931 11 23, Milčiaus raportas Kriminalinės policijos VI rajono viršininkui, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 19–20.

⁵⁰ 1931 12 17, Veronikos Podėnaitės kvotos protokolas, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 69–70.

⁵¹ 1929 08 03, Kriminalinės policijos I skyriaus viršininko nutarimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 1909.

⁵² 1929 10 21, Sunkiųjų darbų kalėjimo pažyma, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 1909, l. 5.

⁵³ Chanos Levinaitės anketa, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 1909, l. 1–2.

⁵⁴ 1929 04 22, Bendradarbio „Vilties“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 1909, l. 2.

⁵⁵ 1930 02 17, Bendradarbio „Žvaigždikio“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 1909, l. 8.

⁵⁶ 1936 03 28, VSP (Valstybės saugumo policijos) Viršininko nutarimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 1909, l. 31.

⁵⁷ 1931 01 28, Bendradarbio „Rauskio“ VI 7 agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 1909, l. 11.

⁵⁸ 1931 11 23, Milčiaus raportas Kriminalinės policijos VI rajono viršininkui, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 19–20.

⁵⁹ 1931 11 30, Bendradarbio „Tolivardžio“ pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 5.

⁶⁰ 1930 03 18, Pranešimas Kauno apskrities viršininkui apie valdybos sudėtį, *LCVA*, f. 402,

B. Raila, dar keliais *Vilčiai* nepriklausančiais žmonėmis, kaip *Žaizdro* atstovai (su jais ir J. Mozelis), keliavo į Rygoje vykusį Pabaltijo studentų socialistų kongresą⁶¹.

Dar vienas studentas žaizdrininkas – Jonas Lipčius – agento „Kalpoko VI“ duomenimis, *Žaizdro* draugijos susirinkime pareiškęs, kad žaizdrininkai einą „buržuaziniais keliais ir nesiekia proletariato idealo“, apsisukė komunistu ir iš organizacijos pasitraukė⁶².

Nors, priešingai nei Lietuvos komunistų partija, LSDP nebuvo visiškai uždrausta, tačiau nuolat varžoma, o jos nariai persekiojami, ne vienam teko praleisti daugiau ar mažiau laiko už grotų. Tarp tokių – ne vienas *Vilties* klubo narys.

Jonas Sabakonis (g. 1907), žiezirbininkas, nuteisimo – 1928 – metais mokėsis Kauno suaugusiųjų gimnazijoje, buvo apkaltintas „platinaš visuomenės tarpe nelegalę literatūrą, gerai žinodamas, kad toje literatūroje visuomenė kurstoma ginkluotai sukilti ir nuversti Lietuvos valdžią ir valdymo tvarką“⁶³. Socialdemokratai, šelpdami pinigais, juo rūpinęsi ir kalėjime⁶⁴. Agento „Deič“ teigimu, „Soc. C.K.-tas [LSDP Centro komitetas, – E. B.] labai apgailestauja Sabakonio (...), kaip gero socialistinės jaunuomenės veikėjo. Iš C.K.-to narių kalbos aiškiai matai, kad jis turėjo tamprus ryšius su jais“⁶⁵.

Matas Sabakonis (matyt, Jono Sabakonio brolis) nuolat minimas *Vilties* futbolo rungtynių aprašymuose, buvęs vienu geriausių žaidėjų⁶⁶. Jis taip pat buvęs socialdemokratas, mat saugumo dokumentuose minima, kad LDSP būstinės kratos metu pas jį terastas „bloknotas su įvairiais užrašais“⁶⁷. Klubui skilus, jis buvo tarp pasitraukusių ir drauge su kitais bendražygiais įkūrusių *Žiezirbos* sporto sekciją Kaune.

Vilties klubui priklausė ir Vincas Selenis, 1900 m. gimęs darbininkas. Informatyvus 1927-ųjų agento „Selenio“ pranešimas: „Selenis iš Netonių / Raudondvario v. / tik tai ir tedaro, kad vaikščioja po kaimus, agituoja, dalina proklamacijas. Kada kiti jam sako, kad jis pakliūšias, „Ne toliau Varnių“ – atsiliepia, „o ir ten duonos gausiu“, // Selenį suklaidino mokytoja iš Netonių Leichmonienė [jeigu Elena – taip pat *Vilties* narė, – E. B.], kuri jį įkalbėjo mesti savo žmoną. Dabar jis gyvena su Leichmoniene“⁶⁸. Taigi iki įstojimo į *Vilties* klubą jam teko susipažinti su sunkių darbų kalėjimu⁶⁹.

a. 4, b. 567, l. 7.

⁶¹ 1930 03 31, Bendradarbio „Jono“ V pranešimas, *LCVA*, f. 378, a. 10, b. 505, l. 782.

⁶² 1929 01 28, Bendradarbio „Kalpoko VI“ informacija, *LCVA*, f. 378, a. 10, b. 505, l. 762.

⁶³ Sabakonis nuteistas 1,5 metų, *Socialdemokratas*, 1928, Nr. 36, p. 4.

⁶⁴ 1928 07 26, Bendradarbio „Deič“ VI agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 378, a. 10, b. 505, l. 330.

⁶⁵ 1928 07 17, Bendradarbio „Deič“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 378, a. 10, b. 505, l. 313.

⁶⁶ Pavyzdžiui, V. Ožaitis, „Viltis“ laimi, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 24, p. 6.

⁶⁷ 1929 04 03, Kratos rezultatai, *LCVA*, f. 378, a. 10, b. 505, l. 634.

⁶⁸ 1927 03 08, Bendradarbio „Selenio“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 378, a. 10, b. 505, l. 47.

⁶⁹ 1927 06 23, Pranešimas apie įvykusią LSDP Kauno m. atstovų konferenciją, *LCVA*,

Vienas žymiausių ir svarbiausių *Vilties* istorijos veikėjų – tuo metu LSDP, *Žiežirbos* narys Juozas Mozelis. 1930 m. ėmėsis gaivinti klubą, prikėlęs jį naujam gyvenimui, tačiau daug prisidėjęs, kad *Viltis* pereitų į komunistuojančių elementų rankas. Keleriuose atsiminimuose randame jo charakteristikų. A. Venclovos nuomone, „Klubo vadovybėje dirbo labai mielas ir draugiškas žmogus – mūsų amžiaus Juozas Mozelis, Kauno savivaldybės bene kanalizacijos darbininkas, gerokai prasilavinęs ir didelis Tarybų Sąjungos simpatikas. Tai gero, atviro veido, labai mandagus ir taktiškas, iš pažiūros švelnus, bet iš tikrųjų tvirtos valios ir didelio atkaklumo vyras“⁷⁰. V. Drazdauskas jį taip pat apibūdino teigiamai: „Juozas Mozelis buvo labai simpatingas, labai jautrus žmogus, retas idealistas geriausia to žodžio prasme. Bent kiek naivus, kaip ir visi geros širdies žmonės“⁷¹.

Uždarius *Viltį*, dalis išardytos draugijos narių ir toliau bendravo. Kas liko ištikimi socialdemokratijai, LSDP ir *Žiežirbai*, kas užsiėmė kitokio pobūdžio veikla. Regis, nenutrūko J. Mozelio ir kai kurių buvusių viltininkų ryšiai, plėtojęsi kitose organizacijose. Tai liudija ir duomenys apie studentų teatro *Stedra* 1932 m. rengtą gegužinę, kurią, pasak saugumo agento „Kordijaus“, iš tiesų organizavo auroininkai. Tarp išvardytų randame ne vieną viltininką: Pulgį Andruševičių, Valį Drazdauską, Juozą Grybauską ir Juozą Mozelį⁷². Šioje anti-tautininkiškų ir greitai uždaromų studentiškujų organizacijų orbitoje aptinkame ir S. Nėrį bei P. Cvirką⁷³.

Kiek netikėtų duomenų pateikia Juozas Baltušis, atsiminimuose aprašydamas savo įsitraukimą į veiklą. Pasak jo, aktyviai įsitraukti į *Vilties* veiklą jam, sporto nekenčiančiam žmogui, liepę eserai, socialistai revoliucionieriai maksimalistai, su kuriais jis buvo užmezgęs ryšį. Iš tolimesnių santykių su jais aprašymo matyti, kad jo veikla klube eserų maksimalistų buvo stebima – taigi galėjo būti ir daugiau su jais susijusių asmenų. Žvilgsnis visų pirma krypta į Julijų Lembergą (g. 1906) ir Karolį Gečį. Saugumas pirmojo pažiūras charakterizavo kaip socialisto revoliucionieriaus⁷⁴, vėliau abu siejo su socialistų revoliucionierių partija, bet ryšio, bent jau 1933 m., atrodo, taip ir nenustatė⁷⁵. Įdomu, kad tiek J. Lembergas (valdybos narys), tiek K. Gečys (turto valdytojas) klube aukštas pareigas ėmė eiti po to, kai iš jo pasitraukė socialdemokratai. Juozas Baltušis, anot jo, pačių eserų maksimalistų paliepimu pasitraukė iš klubo ir

f. 378, a. 10, b. 505, l. 104.

⁷⁰ A. Venclova, *Jaunystės...*, p. 245.

⁷¹ V. Drazdauskas, Atsiminimai // L. Gudaitis, *Noriu...*, p. 91.

⁷² 1932 05 13, Sandarbininko „Kordijaus“ agentūrinis pranešimas.

⁷³ L. Gudaitis, *Noriu...*, p. 77

⁷⁴ 1931 09 15, Sandarbininko „Dudučio“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 18.

⁷⁵ Žr.: Kvotos nuorašas dėl Kudirkaitės Juzės, Lembergo Juliaus, Gečio Karolio, Šimkaitės Onos, Lukauskaitės Henrikos, įtariamų priklausymu ir veikimu kontrevoliucinėje socialistų-revoliucionierių maksimalistų organizacijoje, *LCVA*, f. 378, a. 10, b. 342.

apie tai viešai parašė *Socialdemokrate* bei išsisuko nuo represijų⁷⁶. Karolis Gečys netrukus buvo sulaukytas, pas jį atlikta krata, ir nors nieko įtariamo nerasta, buvo išsiųstas į sunkiųjų darbų kalėjimą⁷⁷.

Taigi tokie buvo klubo nariai – literatai, studentai, menininkai, įvairių profesijų darbininkai bei gausybė politikuojančių kelių skirtingų ideologijų žmonių, atėjusių į klubą su ne visada aiškėmis intencijomis.

Draugijos uždarymo byla

Iš narių aprašymo galima matyti, kad klube, šalia socialdemokratų, atsirado ir komunistų. Ką ten veikė vieni didžiausių socialdemokratijos priešų? Neturint legalios organizacijos, viena iš esminių komunistų veiklos krypčių buvo siekis veikti per legalias ar pusiau legalias organizacijas, perimti valdymą iš kitų kairiųjų organizacijų, didinti įtaką jų nariams⁷⁸, ypač darbininkams. LKP IV konferencijoje 1927 m. buvo atkreiptas dėmesys į būtinybę eiti į legalias kultūros, švietimo, sporto draugijas ir, jose įkūrus savo frakcijas, perimti vadovavimą į savo rankas⁷⁹.

Vienai iš tokių organizacijų buvo lemta būti ir *Vilčiai*. Dar 1931 m. pavasarį Kauno miesto komjaunimo konferencija nutarė sustiprinti darbą „priešų“ organizacijose, tokiose kaip pavasarininkai, zitiečiai, *Viltis*, *Hakoach* ir t. t., „kur yra nemaža darbininkų jaunimo“⁸⁰. LKJS leidinys *Darbininkų jaunimas* ne kartą minėjo darbininkų jaunimo ir sporto klausimą:

Lietuvoj yra visa cilė buržuazinių sporto organizacijų. Buržuazija išnaudoja tas organizacijas, ivilioja i jas darbininkų jaunimą ir atitraukia jaunuomenę nuo klesų kovos. Tokios buržuazinės sporto organizacijos labai kenksmingos darbininkų jaunuomeni. Taip pat ir socialdemokratai sukure tokią organizaciją „Viltis“, įtraukta daugiausiai darbininkų jaunuomenė. Iki šiol tenai mūsų komunistinio jaunimo sąjungos narių nebuvo. Mes turim žinot, kad socialdemokratija mum nemažiau žalingesnė, negu buržuazija. Tos organizacijos jaunuomenę socialdemokratija nutraukia nuo klesinės kovos vakaruškom ir kitais dalikais. Mūsų komjaunuoliai turi kreipti i tą organizaciją dėmesj ir dirbt tarp ten esančio darbininkų jaunimo.

Perejusiaiis metais buvo suorganizuota futbolo komanda Falkovskio ir „Era“ fabrikuos. Bet organizavo ją samditojai ir suprantama, jie turėjo iš to nemažai naudos. Jie norėjo tokiu budu reklamuotis ir populerizuot savo fabrikas ir parodit save šei-

⁷⁶ L. Gudaitis, *Noriu...*, p. 74.

⁷⁷ 1931 11 27, Kriminalinės policijos Kvotų sekcijos vedėjo Bortkevičiaus prašymas Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo viršininkui, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 9.

⁷⁸ J. Daulius (Stasys Yla), *Komunizmas Lietuvoje*, Kaunas, 1937, p. 27.

⁷⁹ P. Beresnevičius, *Legali...*, p. 118.

⁸⁰ Apie Kauno miesto komjaunimo konferenciją, *Darbininkų jaunimas*, 1931, Nr. 2, p. 10.

minikais geradariais. Į tas komandas ateidavo samditojai pažiūrėti, kaip kovoja tarp savęs jų komandos.

Odininkų profesinė sąjunga ir komjaunuoliai padarė didelę klaidą. Ne samditojai turi organizuoti sporto organizacijas, o mes patis. Dabar mes turim tokių uždavinių: mes privalom pasirūpinti, kad sporto sekcijas organizuotų profesinės sąjungos. Darbininkų jaunuomenė privalo turėti savo darbininkų sporto organizacijas. Ir jos kaip klesinės organizacijos privalo turėti uždavinių ne tik sporto, o taipogi auklėjimą darbininkų jaunuomenės klesų kovos dvasioj.⁸¹

Taigi, iš *Vilties* narių aprašymo aiškėja, kad buvo imtasi įgyvendinti šiuos uždavinius. Šalia gausybės darbininkų (*Viltyje*) randame ir *Trečio fronto* rašytojų – V. Drazdauską, B. Railą, K. Korsaką, P. Cvirką, S. Nėrį, J. Šimką. Tarp jų nėra Kazio Borutos, Kazio Jakubėno bei kitų, išskyrus, regis, Kazį Kielą. Faktiškai žurnale jis nebendradarbiavo⁸², aktyviai neveikė ir klube. Patekti į klubą galėjo visai kitu būdu ir turėdamas kitų ketinimų. Trečiafrontininkai apsisėdė siekdami įtikinti LKP vadovybei ir gauti jos paramą⁸³. Taip komunistuojantys veikėjai ėmė įgyvendinti idėją – reikia eiti į darbininkų mases⁸⁴.

1931 m. pavasarį, dar nieko neįtardami, socialdemokratai puoselėja draugijos stiprinimo, aiškaus supolitavimo tikslus, siekia praplėsti draugijos veiklą visoje Lietuvoje, nutaria klubui suteikti naują pavadinimą – Lietuvos darbininkų sporto sąjunga *Viltis*⁸⁵. Nesutikdami su permainomis, kai kurie iš klubo išėjo⁸⁶. Regis, dėl siekių supolitinti klubą šiokių tokių nepasitenkinimą rodė kai kurie *Vilties* sportininkai⁸⁷. Iš turimų duomenų sunku spręsti – kodėl. 1931 m. rugsėjo 13 d. posėdžio metu vėl iškilo klubo (ne)supolitavimo klausimas. Šį kartą klubo socialdemokratų planams prieštaravo prokomunistiniai nariai. Gal baimintasi, kad atnaujintam klubui LSDP skirs dar daugiau dėmesio ir bus sunkiau perimti vadovavimą, gal siekta skilimo, o gal tiesiog manyta, kad tai pritrauks dar daugiau saugumo institucijų dėmesio ir apsunkins organizacijos veiklą. Draugijos „nesupolitavimo“ pusę gynė J. Mozelis, Bronius Mockevičius,

⁸¹ Motėjus, Darbininkų jaunuomenė ir sportas, *Darbininkų jaunimas*, 1931, Nr. 4, p. 2–3.

⁸² V. Galinis, Demokratinės antifaištinės literatūros raida, *Lietuvių literatūros istorija*, t. 3, *Kapitalizmo epocha 1917–1940*, 2 d. / Red. K. Korsakas, B. Pranskus, Vilnius, 1965.

⁸³ Plačiau apie LKP ir *Trečio fronto* santykius žr.: L. Gudaitis, *Noriu...*, p. 56–57, 65–71; M. Tamošaitis, *Didysis apakimas: lietuvių rašytojų kairėjimas 4-ajame XX a. dešimtmetyje*, Vilnius, 2010, p. 42–48.

⁸⁴ V. Drazdauskas savo atsiminimuose rašė: „Galvodamas, kad „Trečio Fronto“ grupė, tada mes vadinomės – kolektyvas, turi ne tik eilėraščius rašyti apie darbininkus, bet sueiti ir didesnį kontaktą su darbininkais, susipažinau su Juozu Mozeliu (...) Tada bemat sutarėme „Vilties“ organizaciją, kuri iki tol buvo socialdemokratiška, paversti kairiojo jaunimo organizacija“. V. Drazdauskas, *Atsiminimai* // L. Gudaitis, *Noriu...*, p. 90–91.

⁸⁵ Liet. Darbininkų Sporto Sąjunga, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 12, p. 1.

⁸⁶ V. Ožaitis, Užkirkškime kelių provokacijoms!, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 13, p. 5

⁸⁷ 1931 03 17, Bendradarbio „Dudučio“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 2178, l. 100.

trečiafrontininkams artimas rašytojas, bene dar radikalesnis, ryšių su LKP nesėkmingai ieškojęs⁸⁸ Pranas Morkūnas⁸⁹. Šį kartą išėiti iš susirinkimo teko supolitinimo šalininkams. Kazko pakeisti jiems, matyt, neleido tai, kad valdyboje buvo net trys jų oponentai po to, kai birželį vietoje P. Armalio į valdybą, kartu su J. Mozeliu ir B. Mockevičium, pateko P. Morkūnas. Nors jie patys skelbėsi, kad išėjo du trečdaliai dalyvių, agentas „Dudutis“ savo pranešime nurodė, jog susirinkimą paliko tik apie pusė dalyvių⁹⁰.

Artimiausias *Socialdemokrato* numeris skaitytoją pasitiko su LSDP Kauno organizacijos komiteto pranešimu, kad „už veikimą, priešingą ir žalingą socialdemokratų partijai, už elgesį, nesuderinamą su socialdemokratų partijos nario vardu, už nesilaikymą partinės drausmės Mozelis Juozas ir Mockevičius Bronius pašalinti iš Lietuvos Socialdemokratų Partijos“⁹¹. Taip pat J. Mozelis buvo pašalintas iš *Žiežirbos*, o visi darbininkai įspėti „neturėti su juo jokių reikalų“⁹². Iškart buvo įkurta *Žiežirbos* Kauno skyriaus sporto sekcija⁹³.

Nors klube ir liko tie, kurie apsiskelbė „nepolitinio“ sporto šalininkais, saugumas jais susidomėjo ir lapkričio pabaigoje sulaukė J. Mozelį, V. Drazdauską, B. Mockevičių, Joną Lagunavičių, P. Morkūną, K. Gečį ir LKP narį Abromą Plakchiną. Kriminalinės policijos duomenimis, nuo 1931 m. pirmojo pusmečio pabaigos į organizaciją ėmė skverbtis komunistinis elementas (nors ir niekur nereflektuota LKP, LKJS pozicija, deklaruota jų leidinyje)⁹⁴. Klube kratos metu rastos „revoliucinių dainų knygos“, taip pat knyga *Graždanskaja Voina*, kurioje esą tendencingai nušviečiama komunistų revoliucija⁹⁵. Be to, klube rasta korespondencijos iš dirbtuvių *Orfa* ir *Universal*, kurioje „rašoma apie darbininkų būklę dirbtuvėse ir santykius su darbdaviais (...) Be to, korespondencijose plūstama socialdemokratų vadai“. Iš pavienių asmenų daugiausiai vienokių ar kitokių įkalčių rasta pas V. Drazdauską: įvairios korespondencijos su trečiafrontininkais, panašaus pobūdžio kaip ir *Viltyje* rastos korespondencijos su dirbtuvių darbuotojais, *Trečio fronto* dokumentika⁹⁶. Pas sulaikytą J. Lagunavičių aptiktas atsisaukimas *Lietuvos Komunistų Partija. Į visus Kauno komjaunuolius*, „revoliuci-

⁸⁸ L. Gudaitis, Keistuolio likimas // P. Morkūnas, *Dainuoja degeneratas: dadaistiški imažinistiniai eilėraščiai*, Kaunas, 1993, p. 42.

⁸⁹ 1931 09 13, Vald. Pas. Ženausko pranešimas Kriminalinės policijos VI rajono viršininkui, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 16.

⁹⁰ 1931 09 15, Sandarbininko „Dudučio“ agentūrinis pranešimas, *LCVA*, f. 438, a. 1, b. 4004, l. 18.

⁹¹ L.S.D.P. Kauno Organizacijos Komiteto pranešimas, *Socialdemokratas*, 1931, Nr. 38, p. 1.

⁹² Liet. Socialdemokratinio Jaunimo S-gos „Žiežirbos“ Centro Komiteto pranešimas, ten pat.

⁹³ „Žiežirbos“ Kauno skyrius įsteigė sporto sekciją, ten pat.

⁹⁴ Augustino Povilaičio Nutarimas, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 45–46.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ L. Gudaitis, *Noriu...*, p. 62; SARAŠAS Iškrėstų „Vilties“ klubo narių ir rastų pas juos daiktų, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 18–19,

nio turinio“ rankraštis *Su aušra*. Pas A. Plakchiną – 20 lapų rankraštis jidiš kalba, lietuviškas rankraštis *Profesjonų klausimu*, kuriame esą nurodoma, kad „profesjonų vienas geriausių būdų darbininkų kovai su kapitalizmu“. Pas P. Morkūną rasti nedidelės vertės *Vilties* dokumentai bei atsisaukimas *Draugai studentai ir studentės*. Pas B. Mockevičių užtiktas laiškas iš Argentinos, kuriame rašoma apie Argentinos socialinę būklę, darbininkų pragyvenimo sąlygas. K. Gečio ir J. Mozelio namuose nieko įtartina nerasta.⁹⁷ Kiek vėliau sulaukyto *Vilties* meno sekcijos vedėjo Petro Tarabildos (tuo metu Kauno meno mokyklos mokinio, dailininko, grafiko, Perlojos Vytauto paminklo autoriaus) būste rasta: „keturi mašinėle ir vienas ranka rašyti eilėraščiai. Ranka rašytame (paties Petro Tarabildos) eilėrašty šmeižiamas Karo Cenzorius; vadinamas asilu, durniumi ir pan. Visų mašinėle rašytų eilėraščių turinys yra revoliucinis, pav. „...Versk, griauk, kas supuvo, naują kursime Lietuvą, traktoriais išarsime ateitį mūsų garsią“ arba „...Pasaulį uždegisime raudonais gaisrais, ponų tvirtovės pavirs pelenais. Drąsiai į kovą, nes armija mūsų priespaudą buožių į dulkes sumuš...“ Vienas piešinys, kuriame vaizduojama minia su vienu asmeniu priešaky laikančiu raudoną vėliavą“⁹⁸.

1931 m. lapkričio pab.–gruodį Kauno miesto ir apskrities karo komendantas Pranas Saladžius, vėliau Komisija klausimams iš įstatymo apie draugijas spręsti, remdamiesi turima informacija, nutarė sporto organizaciją uždaryti⁹⁹. Aštuoni draugijos nariai – J. Mozelis, J. Lagunavičius, P. Morkūnas, V. Drazdauskas, K. Gečys, B. Mackevičius, A. Plakchinas lapkričio pabaigoje, o P. Tarabilda – po kelių dienų buvo sulaukyti ir nusiųsti į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą¹⁰⁰.

Taip baigėsi dar vienas komunistų bandymas perimti organizaciją į savo rankas. Socialdemokratams teko steigti *Žiežirbos* sporto sekciją Kaune, kuri greitai įsitraukė į sporto sąjungą, tačiau jau menkesnėmis pajėgomis. Šitaip komunistams pavyko įgyvendinti bent vieną tikslą – sumažinti socialdemokratų įtaką darbininkams.

Beje, net ir ši trečiafrontininkų veikla jiems, kaip kolektyvui, nepadėjo visiškai įtikti partijos vadovybei. Vincas Kapsukas *Priekale* aiškino, kad net ir po to, kai jiems padedant buvo perimtas *Vilties* klubas, „negalim imt savo globon trečiafrontininkų: jie da tik pirmą žingsnį daro kairėn, da vos tik pradeda kovą su darbininkų klesos priešais, da anaipol nesusirišo jie tvirtais rišiais su darbininkų klesa ir vargingaisiais valstiečiais ir jų kovą; da nenutraukė dargi

⁹⁷ SARAŠAS Iškrėstų „Vilties“ klubo narių ir rastų pas juos daiktų, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 18–19.

⁹⁸ 1931 12 03, Nutarimas dėl Petro Tarabildos, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 53.

⁹⁹ 1931 12 03 (nutarimas 1931 11 27), Kauno karo komendanto nutarimo nuorašas, *LCVA*, f. 402, a. 4, b. 567, l. 16.

¹⁰⁰ 1931 11 27, Kriminalinės policijos Kvotų sekcijos vedėjo Bortkevičiaus prašymas Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo viršininkui, *LCVA*, f. 378, a. 3, b. 433, l. 9; 1931 12 03, Nutarimas dėl Petro Tarabildos, ten pat, l. 53.

visų tų rišių, kurie riša juos su socialfašistais“¹⁰¹, o dar vėliau: „mes negalime žiurėt dargi i geresniąją trečiafrontinikų dalį, kuri dirbo prie „Vilties“ ir šiek tiek susidurė su darbininkų masėm, kaipo i proletarinius ir net revoliucinius rašytojus. Mes turime visu griežtumu ir toliau aikštėn kelt ir kovot prieš žalingą darbininkų klesai trečiafrontinikų nusistatimą, jų kairiasias frazes ir dešinius darbus, jų baimę tikros revoliucinės kovos, jų baimę dargi galutinai nutraukt rišius su socialfašistais ir fašistais“¹⁰².

Apibendrinimas

1) Bręstant darbininkų politiniam sąjūdžiui, Lietuvoje, kaip ir kitur, susirūpinta atskiro darbininkų sporto idėja. Manyta, kad tai vertinga, nes sportas teikiąs savybių, reikalingų kovai už geresnę darbininkų sluoksnio ateitį, ir atitraukiąs nuo, socialdemokratų nuomone, darbininkams priešišką veiksmų įtakos. Siekdami tokių tikslų, socialdemokratai pasirūpino įsteigti Lietuvos sporto draugiją „Viltis“. Klubas įsijungė į Lietuvos sporto gyvenimą, pasižymėjo neblogais rezultatais ledo ritulio čempionate, turėjo kitų sporto šakų komandų, kai kurie atstovai buvo įtraukti į Lietuvos sporto lygos komisijas. Bandyta užmegzti ryšį su užsienio, ypač latvių, darbininkų sporto sąjūdžiu. Draugija itin suaktyvėjo 1930–1931 m.: rengė paskaitas, vaidinimus, pasilinksminimus. Steigėsi įvairios sekcijos, daugėjo veiklos formų, po draugijos būstinės stogu virė vis įvairesnis ir margesnis gyvenimas: vaidinta, mokytasi kalbų, leistas sienlaikraštis, dainuotos radikalios dainos. Po darbų ir studijų pavargusiam jaunimui tai teikė didelį pasitenkinimą, apie kurį mums leidžia spręsti išlikę su euforija parašyti klubo dalyvių atsiminimai.

2) Klubui priklausė apie 325 nariai. Didžiausią – tris ketvirčius – dalį sudarė 17–26 m. jaunimas, kurių 80 proc. buvo vyrai: šaltkalviai, tarnautojai, batsiuviai, studentai, mokiniai, pardavėjai, spaustuvių darbuotojai, kitų profesijų darbininkai ir juodadarbiai. Į akis krenta didelis siuvėjų skaičius, kuris galėtų būti siejamas su glaudžiu jau komunistuojančios *Vilties* bendravimu su *Adatos* siuvėjų profsąjunga. *Adatoje* prekiauta bilietais į *Vilties* renginius. Dalis jos narių priklausė *Vilties* klubui, lankėsi susirinkimuose. Taip pat draugijos veikloje dalyvavo ir žymūs ar tuo metu garsėjantys rašytojai, dailininkai, aktoriai ir kt. Draugijai priklausė daug socialdemokratų, susivienijusių tiek LSDP, tiek jaunimo organizacijose *Žiežirba* ir *Žaizdras*. Akivaizdu, kad čia telkėsi ir komunistuojantys, net LKJS ir LKP nariai. Savo tikslų organizacijoje galėjo siekti ir Lietuvos eserai maksimalistai.

¹⁰¹ V. Kapsukas, Dar apie trečiafrontinikus, *Priekalas*, 1931, Nr. 5, p. 179.

¹⁰² V. Kapsukas, Trečiafrontiniku žingsnis atgal, o ne pirmin, *Priekalas*, 1931, Nr. 6, p. 230.

3) Komunistai, neturėdami galimybių veikti legaliai kaip partija, dėmesį telkė į įvairias organizacijas, stengdavosi infiltruotis, po truputį perimti vadovavimą. Taip nutiko ir *Vilčiai*, į kurią apie 1931 m. pavasarį nusitaikė Kauno miesto LKJS nariai. Jų nuomone, socialdemokratai – priešai, kaip ir buržuazija, atitraukiantys darbininkus nuo klasių kovos. Prie šių pastangų prisidėjo ir LKP vadovybės malonės ieškantys trečiafrontininkai bei LSDP reikalus išdavę socialdemokratai. Įtariant komunistine veikla buvo daromos kratos *Viltyje*. Aštuoni nariai buvo išsiųsti į sunkiųjų darbų kalėjimą, klubas uždarytas. Tačiau net ir tai nepadėjo trečiafrontininkams užsitarnauti didesnio LKP pagyrimo.

Egidijus BALANDIS

THE LITHUANIAN SPORT SOCIETY
VILTIS (1928-1931)

Summary

This article analyzes an attempt of the Lithuanian social democrats to create a sport movement, which would be separated from the “bourgeois” sport – the history of the Lithuanian Sport Society *Viltis*. Established in 1928, the society began to participate in Lithuanian sport life. In 1930, the society became more active and began to search for international relations, which developed mostly with the Latvian Workers’ Sport Organization. In 1931, one representative of *Viltis* travelled to Austria to participate in the Workers’ Olympiad organized by the Socialist Workers’ Sport International. Sport was not the only field of activity of the society: it had a chorus, members were taught languages, including Esperanto, various lectures were organized, etc.

According to the members’ list of *Viltis*, the club consisted of more than 300 members, predominantly workers. However, it also comprised students, famous writers, painters, and actors. Many of them were leftist, belonged to the Party of Lithuanian Social Democrats and participated in the activity of social democratic youth organizations, such as *Žiezirba* and *Žaizdras*.

Communists did not have a possibility to legally establish a political party in Lithuania, so they tried to attend the activity of other organizations, infiltrate into them and take over their leadership. In the spring of 1931, the Lithuanian communists decided to begin their “work” in *Viltis*. According to them, social democrats distracted youth from class warfare and were even bigger enemies than the bourgeois. Some social democrats (later they were excluded from the party) and the writers of *Trečias frontas* (the *Third Front*) inclined (or contributed) to communism lead the club to the split in the autumn of 1931, when social democrats left the general meeting of members and created a sport section of *Žiezirba* in Kaunas. The national security forces observed the illegal communist activity of the club, which led to the arrest of eight members of *Viltis* and its dissolution at the end of 1931.

Keywords: sports and politics, sports clubs, social democrats, communists, commonness.